

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Ahkâm-ı Mâliye Defteri*, nr. 7534, s. 142, 218; Selânikî, *Tarih*, s. 193-201; a.e. (İpsirli), I, 244-245, 320; II, 457, 761; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 197-198; Ahmed Refik [Altınay], *Âlimler ve Sanatkârlar*, İstanbul 1924, s. 59-80; a.mlf., *Türk Mimarları*, İstanbul 1937, s. 26-33, 70, 124-144; a.mlf., "Mimar Dâvud", *Tevhîd-i Efkâr*, İstanbul 10, 17 Mart 1924; a.mlf., "Mimar Dâvud", *DEFM*, VIII/1 (1932), s. 1-16; a.mlf., "İznik Çinileri", a.e., VIII/4 (1932), s. 40, nr. 9, s. 41, nr. 11; a.mlf., "Büyük Mimar Sinan'ın Halefi: Davut Ağa", *Yedigün*, II/51, İstanbul 1934, s. 6-7; II/52 (1934), s. 6, 24; Saadi Nazım Nirven, *İstanbul Suları*, İstanbul 1946, s. 45-47; L. Mayer, *Islamic Architects and Their Works*, Genève 1956, s. 59-60; Kâzım Çeçen, *İstanbul'un Vakıf Sularından Halkalı Suları*, İstanbul 1991, s. 37, 38, 52 (ayrıca bk. sondaki renkli su yolu haritaları reproduksiyonları); Kemal Altan, "Mimar Davut", *Arkitekt*, V/11-12, İstanbul 1935, s. 339-342; İzzet Kumbaracılar, "Türk Mimarları", a.e., VIII/7 (1937), s. 193-195; Zarfî Orgun, "Hasa Mimarları", a.e., IX/7-8 (1938)'den ayrı basım 1939, s. 336; Muzaffer Erdoğan, "Mimar Dâvud Ağa'nın Hayatı ve Eserleri", *TM*, XII (1955), s. 179-204.

SEMAVİ EYİCE

DÂVÜD b. ALİ

(داود بن علی)

Ebû Süleymân Dâvûd b. Alî
b. Abdillâh b. Abbâs
b. Abdilmuttalib el-Hâşimî
(ö. 133/750)

Abbâsî hânedanına mensup
devlet adamı ve hatîp.

81'de (700) Hicaz'da doğdu. Tâbiînden olan babası, Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân devrinde Hicaz'dan Dimâşk'a gitmiş ve 95'te (713-14) Halife Velîd b. Abdülmelik tarafından buradan ailesiyle birlikte Suriye hac yolu üzerinde bulunan Humeyme'ye sürgün edilmiştir. Dâvûd b. Ali burada tam bir bedevî gibi cesur, atılgan, intikam almaktan zevk duyan ve fasih konuşan bir kişi olarak yetiştirildi. Yeğeni İbrâhîm b. Muhammed'in son Emevî halifesi Mervân b. Muhammed tarafından tutuklanması ve ölümünden sonra Abbâsî ailesinin diğer fertleriyle birlikte o da Kûfe'ye göç etti.

Dâvûd b. Ali, Abbâsî ihtilâl hareketinin başarıya ulaşması üzerine yeğeni Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'a Kûfe Camii'nde biat edilmesinde önemli rol oynadı. Biat merasiminden sonra da Kûfe valisi tayin edildi. Ardından hac emirliği uhdesinde kalmak üzere Hicaz, Yemen ve Yemâme valiliğine getirildi. Rebîülevvel 133'te (Ekim-Kasım 750) Medine'de vefat etti.

Devrinin önde gelen hatiplerinden biri olan Dâvûd b. Ali babasından hadis rivayet etmiştir. Ondandır Kâdî Şüreyh, Evzâî, İbn Ebû Leylâ, İbn Cüreyc rivayet-te bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kübi, *Tarih*, II, 350 vd.; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), IX, 123-128; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V, 408-417; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 13 vd.; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XIII, 256-257; İbn Fehd, *Gâyetü'l-merâm*, I, 300 vd.; Ahmed el-İskenderî — Mustafa İnanî, *el-Vasîf ft'l-edebl'* 'Arabî ve târihih, Kahire 1335/1916, s. 191-193; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimâşk*, V, 206-209; Zirikî, *el-A'âm*, III, 8; M. Mâhir Hammâde, *el-Veşâ' iku's-siyâsiyye ve'l-idâriyye*, Beyrut 1407/1987, s. 183-184; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1989, III, 24 vd.; Ahmed Zeki Safvet, *Cemheretü resâ'ili'l-'Arab ft' usûri'l-'Arabîyyeti'z-zâhire*, Beyrut, ts., III, 19.

MUSTAFA ZEKİ TERZİ

DÂVÜD-i ANTÂKÎ

(داود انطاكي)

Dâvûd b. Ömer el-Ekmeh
ed-Darîr el-Antâkî
(ö. 1008/1599)

*Tezkire-i Dâvûd diye tanınan
eseriyle ün yapmış hekim,
âlim ve şair.*

Antakya'da doğduğu için Antâkî nisbesiyle şöret bulmuş, doğuştan kör olduğu için de "Ekmeh" ve "Darîr" lakaplarıyla anılmıştır. Muhtemelen keskin zekâsı ve derin ilminden dolayı "Basîr" (iyi gören) lakabıyla da tanındığı bilinmektedir (İA, I, 454). Babası Habîb Necâr köyünün ağası olan Ömer Ağa çok hayır sever bir kimse idi ve Habîb Necâr Türbesi'nin yanında yaptırdığı misafirhanede yolcuları ağırlar, fakirlerin de ihtiyaçlarını karşılardı. Dâvûd yedi yaşına kadar yerinden kalkamayacak derecede sakattı; bundan dolayı kendisine bakmakla görevli bir uşak her gün onu bu misafirhaneye getirip bırakırdı. Burada akşama kadar ilim adamlarıyla beraber bulunan Dâvûd onlardan birçok şey öğrendi ve bu sırada Kur'ân-ı Kerîm'i de ezberledi. İrani bir tıp bilgini olan Muhammed Şerîf bu yıllarda Antakya'ya geldi ve misafirhanede ona ders verdiği gibi tedavisiyle de ilgilenerek iyileşmesini sağladı. Antâkî daha sonra aynı hocadan mantık ve matematik okudu ve Farsça öğrendi; hocasının tavsiyesi üzerine Yunanca'ya da çalıştı. Muhammed Şerîf'in Antakya'dan ayrılmasından ve babasının ölümünden sonra seyahate çıktı. 976'da (1568-69) Şam'-

da iken ünlü *Tezkire-i Dâvûd* adlı eserini yazmaya başladı. Bu arada hasta tedavisine de başlayan Antâkî Kahire'ye giderek Zâhiriyye Medresesi'nde bir yandan ders okuturken bir yandan da hekimlik yaptı. 1008'de (1599) gittiği Mekte'de bir rivayete göre ishalden, başka bir rivayete göre de zehirlenerek öldü. Kaynaklarda Dâvûd-i Antâkî'nin hassas yaratılışı bir insan olduğu yazılıdır. Kendisi değerli bir hekim, eczacı, astronom ve matematikçi, aynı zamanda son derece geniş ansiklopedik kültüre sahip bir mütefekkir ve şairdi.

Eserleri. Antâkî başta tıp olmak üzere kelâm, mantık, felsefe, cebir ve astronomiyle ilgili birçok kitap ve risâle yazmıştır. 1. *Tezkiretü üli'l-elbâb ve'l-câmi' li'l-'acebi'l-'ucâb*. *Tezkire-i Dâvûd* ve *Tezkire-i Antâkî* adlarıyla da tanınan kitap bir mukaddime, dört bab ve bir hâtimedden ibarettir. Mukaddimedede tıp ilminin önemi, lüzumu ve öğrenim yöntemleri üzerinde durulur. Birinci bab tıbbâ genel bir giriş mahiyetinde, ikinci ve üçüncü bablar müfred ve birleşik ilâçlar (el-müfredât ve'l-mürekkebât) hakkındadır. Dördüncü bab da hastalıkların ahâlât ve mizaca göre tedavi yöntemlerini içermektedir. Hâtimedede ise tıpla ilgili çeşitli meselelerin yanı sıra astroloji, astronomi, geometri ve tılsım gibi çok farklı ilimlere yer verilmiştir. Kitapta dik-kati çeken önemli bir husus, bir kısmı Antâkî'nin kendi tecrübeleri sonucunda elde ettiği ilâçlar olmak üzere 1712 ilâcın tarifinin verilmiş olmasıdır. Sultan İbrâhîm'in sadrazamı Kemankes Mustafa Paşa 1050 (1640-41) yılında Mısır'a gittiği zaman Antâkî'nin bu eserini görmüş ve Muhammed b. Mustafa el-Kürânî'den Türkçe'ye çevirmesini istemiştir. Böylece başlanan tercüme işi 1052'de (1642-43) tamamlanmıştır; bu tercümenin yazma bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hekimoğlu, nr. 566, 363 varak). *Tezkire-i Dâvûd*'un çeşitli baskıları yapılmıştır (Bulak 1284; Kahire 1294, 1302, 1306, 1308, 1309, 1317, 1324, 1329, 1342). Abdüsselâm el-Alemî tarafından *Ziyâ'ü'n-nibrâs fi hâlli müfredâtü'l-Antâkî bi-luğati Fas* adıyla bir şerh yazılan (bk. *DİA*, II, 367) eser üzerinde Hasan Abdüsselâm *Zahîretü'l-'attâr ev Tezkiretü Dâvûd fi dav'î'l-'ilmi'l-âdîş* (Kahire 1366/1947) ismiyle modern bilimle karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştır. 2. *en-Nüzhetü'l-mübhice fi teşhîzi'l-ezhân ve ta'dili'l-emzice*. Patolojiye dair

olan eser *Tezkire*'nin kenarında basılmıştır (Kahire 1294, 1302, 1317, 1329). **3.** *Tezyînü'l-esvâk bi-tafsîli Eşvâki'l-uşşâk*. Meşhur tefsir âlimi Bikâî'nin *Eşvâku'l-uşşâk* adlı eserini esas alarak meydana getirdiği ve şiirlerini de ihtiva eden aşk üzerine bir incelemedir (Kahire 1279, 1302, 1305, 1308; Bulak 1281, 1291). Dâvüd-i Antâkî bunların dışında *Nüzhetu'l-ezhân fi işlâhi'l-ebdân, et-Tuhtetu'l-Bekriyye fi ahkâmî'l-istiḥmâmi'l-külliyye ve'l-cüz'îyye, Mecma'u'l-fevâ'id (menâfi')* *i'l-bedeniyye* (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Şeşen, s. 225-232), *Risâle muhtaşara fi'l-cebr* (yazma nüshası için bk. King, II, 928) ve *Unmûzec fi 'ilmi'l-eflâk, Risâle fi't-ṭayr ve'l-uḫûb, Risâle fi'l-hey'e, el-Keşf'ani'l-müşkilât, Nazm-ı Kânünçek* (İbn Sînâ'nın *el-Kânûn*'una yazılmış bir şerhtir), *Kifâ-yâtü'l-muhtâc fi 'ilmi'l-ilâc, Gâyeyâtü'l-merâm fi'l-manḫûk ve'l-kelâm, El-fiye fi't-ṭib* gibi bazı eserlerle risâleler de kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Dâvüd-i Antâkî, *Tezkiretü üli'l-elbâb ve'l-câmi' li'l-'acebi'l-ucâb*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü's-Sekâfiyye), I-III; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, II, 140-149; Serkis, *Mu'cem*, I, 490-492; Brockelmann, *GAL*, II, 478; *Suppl.*, II, 491-492; a.m.f. — J. Vernet, "al-Antâkî", *EI²* (İng.), I, 516; Ahmed İsa, *Mu'cemü'l-ettibbâ*, Beyrut 1361/1942, s. 185-195; Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, s. 117-119; a.m.f., "Antâkî", *İA*, I, 454-456; Ronart, *CEAC*, s. 43-44; Ullman, *Die Medizin*, s. 181-182; Bedi N. Şehsuvaroğlu, *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul 1970, s. 159; Ayşegül Demirhan [Erdemir], *Kısa Tıp Tarihi*, Bursa 1982, s. 52; Şeşen, *Fihrisü'l-maḥtûât*, s. 225-232; D. A. King, *Fihrisü'l-maḥtûâtü'l-'ilmiyyetü'l-maḥfûza bi-Dâri'l-Kütübü'l-Mişriyye*, Kahire 1986, II, 928; Ömer Ferrüh, *Me'âlimü'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1986, s. 196-205; Abdülhalim Muntasir, "Tezkiretü üli'l-elbâb", *Tİ*, I, 386-396; "Antâkî", *Küçük Türk İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1978, s. 125-126; Kasım Kırbıyık, "Alemlî", *DA*, II, 367.

AYŞEGÜL DEMİRHAN ERDEMİR

DÂVÜD el-FETÂNİ

(داود القطاني)

Dâvüd b. Abdillâh b. İdrîs el-Fetânî
(ö. 1259/1843'ten sonra)

**Daha çok
Malayca yazdığı İslâmî eserler
ve tercümeleriyle tanınan
Güneydoğu Asyalı müslüman âlim.**

Malaka yarımadasının kuzeydoğu sahilindeki Patani şehridir. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Mekke'ye gidip yerleştiği, Şüttâriyye tarikatına mensup olduğu ve halk arasında Şeyh Dâvüd

Dâvüd-i
Antâkî'nin
en-Nüzhetu'l-
mühbice fi
teştihi'l-ezhân
ve ta'dili'l-
emzice adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Hâlet
Efendi,
nr. 752)

معاني شبيهة بهذا الاسم وكنت بحمد الله عز وجل
هذا السلك الجليل، وهذه هذا السلك النبيل فارتدت
اليان اوليا مرتب عليه ما ذكر تشيدا للامور خصوصا
ما كان منها نفعه نفعيا بالخصوص والعموم **فاجت**
الفكرية استخرج اشرفها وقتا وجنتا واغزها حقا صفا
عنا وحقا **رايت** ذلك اما بحسب سبب الحاجة او عرف
الموضوع، فاطلان بالعلم الجليل الجمع وذلك هو علمه
المؤيد الحكيم بالنعمة المرعته والتمكليه وكذا
الاول قد نرتب فيه واقتناه والباقي قد ان
تبيد عن احرازه، فانعتت فيه نعتير عنفوان
الذمان حتى جعلته مشتدا للاعاش واقع الزمان
واوقف اجناسه مغرقة واراحت قبول خاتمته
واغزله مقصده حتى اغزوت منه مخلصا في المشايخ
وميزب القواعد والدلائل ووزعت الاحكام والاصول
ورددت الشوارد الى الواسط في كتب محيضة الاحكام
واخذت المدلة والاحكام اجلها التذكرة المستأنث
فيها شافية هذه الصلابة تنبئت كل اجل له تغلق بها
ان وجد بلاغة وبراعه جعلت فيها الطب مقنونا
بالذات **تصنيف** الاله كل يحتاج اليه القلبيب
ولقد ابدت تعان دافعا فان فضحت حين ليلنا بامعة
شمل ما بعد مقنونا ما كان من ارباد الحيات فتردد
ان اجلها خاتمة لتصنيف المسئلة ان على سببان
ذلك فانما التنبه اليه قري عتلي الفاتر ذههني
القاصير فوقان وقف عليها مران استنه الى النفس
كان المعاشرة المبر ادالي المعلوم ووالله اعلم

بسم الله الرحمن الرحيم وصل الله على سيدنا محمد
صلى الله عليه واله والجميع لهجاء الاجرام صاعقه وان يرت
بكمه لا يتاج الى غلطها صاعقه صاعقه انم على ايضا
بنت الارواح المنتهية ومثل اليمان غايات الغري
المشك مستبح قوي التوزيع الحكمة الربط وتقع الجمع
كمدد الامانة قواعد العصب **قوله** الاستغناء المنة
واعترافا بجمال صفاته **قوله** فيستحق الجوارح والامانة
ويستند تايبدي صيخان المرسة ويستؤبه صلا
وسلا تايبدي كل منها تحركان الحد ودا السطية وتكون
مشاريعه فظان امواج الضميمة على نظرة سراسر
الادوار في العايات **قوله** اسرار لطائف الموجد واست
خصوصا اوج الدين المارتين وجامع سلسله اليمان
فكل حال نسو **قوله** المراتبة في العجا مباح مزاج
وراها كقوت في شتا الزخود المارات قانونه منهاه
ما استمعت فحقها بالحق المارت الالهية وقلمت
بالاجام اسباب الخلال المارات الالهية وقلمت
قوله خلا كان تناخر المنتر العالمة عاقبة
مري ملة المعتدل المتاصل ما به الخلاص من خلود الهل
رغاية المبري من خزل النضاد **قوله** على حصل
طرايط المتاج والتمبا مرتب فومعنا له المبحيان

Patani diye anıldığı bilinmektedir. Fetânî'nin telif çalışmaları yanında en büyük hizmeti, çok sayıda önemli İslâmî metni bir dizi halinde Malay diline tercüme edip Budistler'in hâkimiyetinde bulunan Patani müslümanlarının istifadesine sunmuş olmasıdır. Ölüm tarihi kesin olarak belli olmamakla birlikte 1259 (1843) yılından sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Eserleri. Arapça kaynaklardan derleme suretiyle çeşitli İslâmî konularda çok sayıda eser yazan ve büyük çoğunluğunu 1809-1843 yılları arasında yayımlayan Fetânî'nin çalışmalarından bir kısmı şunlardır: *ed-Dürri's-şemîn* (İslâm akidesiyle ilgili bir el kitabıdır); *Keşfü'l-gümme* (ölümden sonraki hayatı ele alan hacimli bir risâledir); İbrâhîm el-Lekânî'nin manzum bir akaid risâlesi olan *Cevheretü't-tevhîd* üzerine Malayca yazdığı ve Mekke'de yayımladığı şerh; *Kifâyetü'l-muhtâc* (Hz. Peygamber'in mi'râciyla ilgilidir); *Fürü'u'l-mesâ'il ve uşûlü'l-mesâ'il* (1838 yılında Ahmed b. Ahmed er-Remlî'nin *el-Fetâvâ*'sından derlenen ve Hindistan müslümanları arasında meşhur olan bu hacimli eser Fetânî'nin fıkıh ve akaidle ilgili en büyük çalışmasıdır); namaz konusunda yazılan ve Bombay'da litografik baskısı yapılan bir dizi risâle (bu risâlelerin ve *Kifâyetü'l-muhtâc*'in 1880 yılından itibaren Mekke'deki kitapçılarda satıldığı bilinmektedir [Hurgronje, s. 287]); nikâh konusuyla ilgili olup Nevevî'nin *Minhâcü't-tâlibîn*'i, Zekeriyyâ

el-Ensârî'nin *Fetḫü'l-Vehhâb*'i, İbn Hacer el-Heytemî'nin *Tuhtetu'l-muhtâc*'i ve Şemseddin er-Remlî'nin *Nihâyetü'l-muhtâc*'ından derlenen risâlesi (İstanbul 1809); *Cem'u'l-fevâ'id* (tasavvufî kısasa ve uyarıları ihtiva etmektedir); *Kenzü'l-minen 'alâ hikemi Ebi Medyen* (Endülüslü âlim ve mutasavvıf Ebü Medyen'in hikmet ve vecizeleri üzerine yazılan bir şerhin Malayca'ya yapılmış tercümesidir; eserde hikmetler Arapça orijinalleriyle birlikte neşredilmiştir [Mekke 1328]).

Fetânî bunlardan başka Gazzâlî'nin eserlerinden pek çoğunu Malayca'ya çevirmiştir. Eserlerinin basım yeri ve tarihleri hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Halen Mekke'de yaşayan torunları 1910 yılından bu yana eserlerinin baskısını sürdürmekte, bir kısmının da ilk neşrini yapmaktadırlar. Fetânî'nin Malay dilinde telif ettiği basılmamış eserlerinin yazma nüshaları Cambridge (Scot koleksiyonu), Cakarta, Leiden ve Londra'da (Royal Asiatic Society) bulunmaktadır (bk. *EI²* [İng.], II, 183).

BİBLİYOGRAFYA :

C. S. Hurgronje, *Mekka* (trc. J. M. Monahan), Leiden 1931, s. 287; M. B. Hooker, *Islamic Law in South-East Asia*, Singapur 1984, s. 32; C. O. Blagden, "List of Malay Books", *JRAS* (1899), s. 125, nr. 50; Werner Kraus, "Islam in Thailand: Notes on the History of Muslim Provinces, Thai Islamic Modernism and the Separatist Movement in the South", *JIMMA*, V/2 (1984), s. 415-416; P. Voorhoeve, "Dâvüid al-Fatâni", *EI²* (İng.), II, 183.

MUSTAFA ÖZ